

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Κριτήριο Χρηματοδότησης και Έξωτερικης Ίσορροπίας

Υπό του κ. Π. ΜΑΛΙΝΔΡΕΤΟΥ

α. Βασικά προβλήματα υπαναπτύκτων χωρών και θεμελίωσις του προγράμματος οικονομικής ανάπτυξεως τούτων

1. Η ανάγκη παρεμβάσεως του κράτους προς επιτάχυνσιν τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀλιγώτερον προηγμένων χωρῶν, ἔχει σήμερον γενικῶς ἀναγνωρισθῆ. Αὕτη θεωρεῖται ὅτι ὀφείλεται εἰς τὰς δυσκολίας ἐπιτεύξεως μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἐπιθυμητῶν στόχων (1), αἱ ὁποῖαι ἐπιτείνονται συνεπείᾳ τῶν ἀτελειῶν τοῦ μηχανισμοῦ τούτου εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας (2).

Διὰ τῆς καταρτίσεως τοιοῦτοτρόπως οικονομικοῦ προγράμματος ἐπιδιώκεται ἡ μεγιστοποίησις τῆς συναρτήσεως κοινωνικῆς προτιμήσεως (social welfare function). Δέον νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη παρὰ τὰς μέχρι σήμερον καταβληθείσας σοβαρὰς προσπάθειας (3) δὲν ἔχει εἰσέτι κατορθώσει νὰ διατυπώσῃ αὐστηρῶς ἀντικειμενικὴν κλιμάκωσιν τῶν ἐπὶ μέρους προτιμήσεων, λόγῳ κυρίως τοῦ ἀδυνάτου τῆς διαπροσωπικῆς συγκρίσεως τούτων. Ὡς ἐκ τούτου, οἰαδήποτε κλιμάκωσις τῶν προτιμήσεων ἀποτελεῖ ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐθαίρετον ὑποκειμενικὴν κρίσιν (4).

1) Ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν προϋποθέσεων τοῦ πλήρους ἀνταγωνισμοῦ (λόγῳ ἀτελοῦς γνώσεως τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς, τῆς μὴ ἐλευθέρως ἀσκήσεως παντὸς εἶδους ἀπασχολήσεως κλπ.) καὶ αἱ συνεπαγομέναι τὰς διαρθρωτικὰς μεταβολὰς ὀρισμένων μεγεθῶν ἠϋξημέναι δυσχέρειαι, εὐνοοῦν τὴν δημιουργίαν μονοπωλιακῶν καταστάσεων καὶ τὴν δυσκινήσιαν τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν, τῆς ὁποίας συνέπεια εἶναι ἡ ἐμφάνισις καὶ διατήρησις ἀνισοτήτων εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν διαφόρων μορφῶν χρησιμοποίησεως τούτων. Οἱ ὡς ἄνω παράγοντες καθιστοῦν ἀδύνατον τὴν μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν ἐπίτευξιν τῆς ἀρίστης κατανομῆς τῶν πόρων. Βλέπε H. Chenery εἰς *Economic Bulletin for Latin America*, 1958.

2) Αἱ ὑποθέσεις τῆς ἰσορροπίας τοῦ πλήρους ἀνταγωνισμοῦ δὲν εὐσταθοῦν πλήρως, εἰμὴ ὑπὸ στατικῆς συνθήκας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὑποδείγματος τούτου πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ μηχανισμοῦ ἐπιτεύξεως τῆς «ἀρίστης» κατανομῆς τῶν πόρων τῶν ὑπαναπτύκτων οικονομῶν θεωρεῖται ἀνεπαρκῆς. Βλέπε Rosstein Rodan «Problems of industrialization in Eastern and South Eastern Europe», *Economic Journal*, June - September 1943 - R. Nurkse, *Problems of capital formation in underdeveloped countries*, Oxford, Blackwell 1953 κ.ά.

3) Βλέπε P. Samuelson «Foundations of economic analysis», Cambridge, Harvard University Press, 1953 - I. Little, «A critique of welfare economics», Oxford, 1957.

4) Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς συναρτήσεως κοινωνικῆς εὐημερίας δέον νὰ ληφθοῦν ὑπ'

Ἡ προσπάθεια μεγιστοποιήσεως πάντως τῆς ὀπωσδήποτε περιγραφείσης συναρτήσεως συνεπάγεται ἐν γένει τὴν ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου (time horizon) πραγματοποίησιν ὠρισμένων σκοπῶν (targets). Οἱ σκοποὶ οὗτοι διὰ τὴν συγκεκριμένην οἰκονομίαν δύνανται νὰ συνίστανται εἰς τὴν δημιουργίαν ὠρισμένων εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως, ρυθμὸν αὐξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, κατανομὴν τούτου κατὰ εἰσοδηματικὰς τάξεις κλπ.

Ἡ ἔκτασις κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ καταστήθῃ δυνατὴ ἡ πραγματοποίησις τῶν ὑπὸ τῆς συναρτήσεως κοινωνικῆς προτιμήσεως σκοπῶν, ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς συγκεκριμένης κοινωνικοοικονομικῆς δομῆς. Αὕτη, εἴτε δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς συναρτήσεως (λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς ἐλαστικότητος μεταβολῆς τῆς), εἴτε δύναται νὰ προκριθοῦν ὠρισμένοι σκοποὶ ὑπὸ διάφορα κοινωνικοοικονομικὰ πλαίσια.

Υφίσταται ὠρισμένη διαχρονικὴ σχέσις ἐξαρτήσεως μεταξύ τῶν διαφορῶν στόχων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ σχέσις αὕτη εἶναι ἀνταγωνιστικὴ, τὸ θέμα τῆς προκρίσεως μεταξύ τῶν διαφορῶν στόχων καθίσταται πραγματικόν. Ἡ τελικὴ ἐπιλογή ὠρισμένου σκοποῦ θὰ ἐπηρεασθῇ, ἐκ τῶν συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς εἰδικῆς καταστάσεως τῆς οἰκονομίας. Ἐὰν ἡ προκριθεῖσα συνάρτησις κοινωνικῆς προτιμήσεως ἀποβλέπη εἰς ἐπίτευξιν πλήρους ἀπασχολήσεως⁽³⁾ ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου, ἡ ἐπιδίωξις ταύτης θὰ εἶναι μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ ἀνταγωνιστικὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μεγιστοποιήσεως τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος. Ἡ πρόκρισις ἀντιθέτως ἐξασφαλίσεως ὠρισμένου ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος ἀνταγωνίζεται μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ τὸν σκοπὸν τῆς ταχείας αὐξήσεως τῆς ἀπασχολήσεως.

2. Ἡ ἐκλογή τῆς μελλούσης νὰ χρησιμοποιηθῇ τεχνικῆς συνιστᾷ κατ' οὐσίαν τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστοποιήσεως (optimization) τοῦ συνδυασμοῦ τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν, πρὸς ἐπίτευξιν δι' αὐτοῦ τῶν σκοπῶν τῆς

ὄψιν καὶ αἱ δυσχέρειαι πραγματοποιήσεως τῶν παρ' αὐτῆς τασσομένων σκοπῶν. Αἱ δυσχέρειαι αὗται ἐνδέχεται νὰ ὀφείλωνται εἰς ἐσφαλμένην στάθμισιν τῶν δυνατοτήτων, τὰς ὁποίας δίδουν διαχρονικῶς οἱ διαθέσιμοι πόροι, τὸ ἐπίπεδον τεχνικῆς καὶ τὸ θεσμολογικόν πλαίσιον τῆς οἰκονομίας. Ὁ πολιτικὸς ἀναβρασμὸς π.χ. εἰς ὠρισμένας χώρας τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς δὲν εἶναι ἴσως ἄσχετος πρὸς ἐσφαλμένην ἐκτίμησιν ὑπὸ τῶν φορέων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν κοινωνικῶν προτιμήσεων, εἰς τὴν προσπάθειάν των πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν. Βλέπε σχετικῶς Α. Papandreou, «A Strategy for Greek Economic Development» Athens 1962.

5) Εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας οἰκονομικῶς χώρας ὑφίσταται ἐντονος δυσαναλογία μεταξύ τοῦ ὑφισταμένου παρηγμένου κεφαλαίου καὶ τῆς προσφερομένης εἰς αὐτὰς ἐργασίας. Ἡ τοιαύτη δυσαναλογία ἐκδηλοῦται ὡς διαρθρωτικὴ ἀνεργία διαφορῶν μορφῶν (πλήρης ἢ μερικὴ ἀνεργία). Ὑφίσταται συνεπῶς σαφὴς διαχωρισμὸς μεταξύ τῆς ὡς ἄνω μορφῆς ἀνεργίας ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν, ἧτις ἐκδηλοῦται ἐνίοτε εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς ἀνεπάρκειαν τῆς ἐνεργοῦ κοινωνικῆς ζήτησεως καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου καθαρῶς παροδικὸν χαρακτήρος. Ἡ ἐκτεταμένη ἀνεργία εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους οἰκονομίας δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὑπὸ τῆς κλασσικῆς καὶ νεοκλασσικῆς θεωρίας συμφῶνως πρὸς τὴν ὁποίαν, εἰς περίπτωσιν ὑπάρξεως πλεονάσματος ἐξ ἐνὸς παραγωγικοῦ συντελεστοῦ θὰ ἦδύνατο νὰ λάβῃ χώραν εἰς εὐρείαν ἔκτασιν ὑποκατάστασις τοῦ ἐν ἀνεπαρκείᾳ εὐρισκομένου τοιοῦτου.

οικονομικής ανάπτυξης. Ἡ χρησιμοποιούμενη τεχνική θὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας καθ' ὠρισμένην ἐκάστη ἔκτασιν. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ ἐκλογή τῆς τεχνικῆς συνδέεται ἀμέσως μὲ τοὺς προκριθέντας σκοποὺς.

Ἡ χρησιμοποίησις κεφαλαιουχικωτέρων τεχνικῶν μεθόδων, ἐνῶ ὑποβοηθεῖ τὴν ἐξασφάλισιν ὑψηλῶν ρυθμῶν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως (6), δὲν συνεπάγεται ταχεῖαν αὐξησιν τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως. Δέον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ κριτήριον τοῦ συντελεστοῦ κεφαλαιακῆς ἐπιβαρύνσεως εἶναι, εἰς τὴν περίπτωσιν βιομηχανιῶν αὐξανόμενων ἀποδόσεων, ἐσφαλμένον, καθ' ὅσον δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰς διαχρονικὰς μεταβολὰς ὠρισμένων μεγεθῶν (βαθμὸς εἰδικεύσεως, μέγεθος ἀγορᾶς κλπ.), ἐκ τῶν ὁποίων ἐπηρεάζεται τὸ ἐπίπεδον προϊόντος.

Ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, ἡ ἀνάγκη ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν φαίνεται ὅτι ἱκανοποιεῖται ἐκ τῆς υἱοθετήσεως μεθόδων ἐντάσεως ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι θὰ συνεπήγοντο βραχυχρονίως τὴν δημιουργίαν περισσοτέρων εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως. Ἡ υἱοθέτησις μεθόδων διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται μεγιστοποίησις τοῦ λόγου προϊόντος—κεφαλαίου (output/investment ratio) συνδέεται πλειστάκις μὲ ἐλαχιστοποίησιν τῆς σχέσεως ἐργασίας κεφαλαίου (labor/investment ratio) (7).

Ἡ οἰκονομική, ἐν τούτοις, ἀνάπτυξις θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιταχυνθῇ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μεθόδων ἐντάσεως ἐργασίας εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κατεβάλλοντο προσπάθειαι (8) διὰ τὴν σύμπτωσιν τοῦ πραγματικοῦ πρὸς τὸ κοινωνικὸν κόστος παραγωγῆς (9). Καὶ τῶν προσπαθειῶν ὅμως τούτων

6) Ὁ ρυθμὸς αὐξήσεως τοῦ εισοδήματος προσδιορίζεται ἐκ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἐπενδυσμένου τοιούτου (I/Y) καὶ τοῦ ὀριακοῦ γενικοῦ συντελεστοῦ κεφαλαιακῆς ἐπιβαρύνσεως (C/O). Οὕτω $I/Y : C/O = \Delta Y/Y$.

7) Βλέπε W. Galenson καὶ H. Leibenstein, «Investment Criteria, Productivity and Economic Development». Εἰς Quarterly Journal of Economics, Αὐγουστος, 1955.

8) Τοιαῦται προσπάθειαι κατεβλήθησαν παρ' ἡμῖν μεταπολεμικῶς διὰ τῶν προγραμμάτων «Πρόνοια—Ἔργασια», «Μικρὰ Κοινωφελῆ», «Πρόγραμμα Ὁρεινῆς Οἰκονομίας», μὲ οὐχὶ εὐρείας ἐκτάσεως ἀπόδοσιν. Ἡ ἀπόδοσις ἐν γένει τῆς προσπάθειας ἀξιοποιήσεως τοῦ δυναμικοῦ τῆς ἀποταμιεύσεως προσκρούει ἐξ ἀρχῆς εἰς κοινωνικοὺς, οἰκονομικοὺς καὶ τεχνικοὺς παράγοντας. Βλέπε R. Nurkse, «Problems of Capital Formation», Oxford, 1955 — Ἀ. Κανελλοπούλου, «Ἡ οἰκονομική τῆς ἀναπτύξεως», I. Εἰσαγωγή, Ἀθήναι, 1963.

9) Ἐκ τῆς δυνατότητος ἀντλήσεως ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐξ ὠρισμένων τομέων παραγωγῆς (πρωτογενοῦς καὶ ἐνδεχομένως τριτογενοῦς), ἀνευ μειώσεως τοῦ προϊόντος τούτων, συνάγεται ὅτι τὸ κοινωνικὸν κόστος ἐργασίας εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας οἰκονομικῶς χώρας εἶναι ἡ εὐρίσκειται ἐγγὺς τοῦ μηδενός. Τὸ ἡμερομίσθιον, ἐν τούτοις, διαμορφοῦται ἐκ διαφόρων λόγων θετικῶν. Τοιοῦτοτρόπως, ὑφίσταται διάστασις μεταξύ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ κόστους παραγωγῆς. Ἡ διάστασις αὕτη ἐπηρεάζει τὴν κατανομὴν τῶν διαθέσιμων πόρων εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας οἰκονομικῶς χώρας καὶ τὰς χρησιμοποιουμένας τεχνικὰς μεθόδους παραγωγῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο δυσχεραίνει τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ὄρων καὶ τῶν προϋποθέσεων ταχείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ καταγωγή τῆς διαπιστώσεως τῆς διαστάσεως ταύτης ἀποδίδεται εἰς τὸν N. Kaldor. Βλέπε U.N., «Economic Survey of Eu-

ή σημασία θα περιορίζεται, καθ' όσον θα προχωρή ή εκτέλεσις του προγράμματος, με συνέπειαν την μείωσιν του πλεονάσματος εργασίας ή λοιπών παραγόντων δυναμένων να επηρεάσουν τοῦτο (ὅπως π.χ. ή μετανάστευσις ή αί επιβαρύνσεις εκ τῆς υπερβολικῆς αστικῆς συγκεντρώσεως).

Περαιτέρω τὰ ὅρια τῆς μελλούσης να χρησιμοποιηθῆ τεχνικῆς διαγράφονται στενότερα εἰσέτι. Ὅταν ἐπὶ παραδείγματι τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς δὲν ἐπιτρέπη τὴν ἀνάπτυξιν ἐπιχειρήσεων με τὴν πλέον σύγχρονον τεχνικὴν, τῶν ὁποίων τὸ ἄριστον μέγεθος — ἔστω καὶ μονοπωλιακῶς ἀναπτυσσομένων — ὑπερβαίνει τὴν ἀπορροφητικότητά τῆς ἀγορᾶς. Ὡς ἀγορὰ ὑπονοεῖται ἐνταῦθα ή διαχρονικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην συνεπῶς περιλαμβάνεται καὶ ή δυνητικὴ ἀγορὰ (potential market), ή ὁποία σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς χώρας. Τοιοῦτοτρόπως, ή δυναμένη να διαμορφωθῆ διαχρονικὴ ροὴ τῆς δαπάνης καθορίζει τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων ἀποδόσεως προτεραιότητος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βαρείας βιομηχανίας. Τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς ⁽¹⁰⁾ ἐν κατακλείδι ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν μὲν ἀλλ' ὄχι ἰκανὴν συνθήκην διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ὑπὸ διεθνῶς ἀνταγωνιστικᾶς συνθήκας.

3. Ἡ αὔξησις τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου διὰ τῆς ὁποίας ἐπιταχύνεται ὁ ρυθμὸς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς κατανομῆς τῶν ἐπενδύσεων εἰς τοὺς τομεῖς κεφαλαιουχικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ δυνατότης ἐπιλογῆς τῆς τοιαύτης κατανομῆς, λαμβανομένης ὑπ' ὅσιν τῆς ἀνεπαρκoῦς προσφορᾶς κεφαλαίου, δὲν εἶναι ἀπερίοριστος. Ἡ ἔκτασις κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ στραφοῦν οἱ διαθέσιμοι πόροι εἰς τὸν τομέα τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν κεφαλαίου ἐξαρτᾶται διαχρονικῶς ἐκ τοῦ πλεονάσματος καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῆς ταχυτέρας αὔξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου μισθοῦ τῶν ἐργατῶν παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ⁽¹¹⁾. Τὸ πλεόνασμα τοῦτο καθορίζει πόσοι ἐργάται δύνανται να χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὸν τομέα τῆς παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἐνταῦθα διαφαίνεται ή δυσμενῆς ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ τοιούτου πλεονάσματος,

rope Since the War», 1953 — A. Lewis, «The Theory of Economic Growth», 1955 — Γ. Χαλκιοπούλου «Νεώτερα ἐπιχειρήματα διὰ τὴν προστασίαν τῆς βιομηχανίας τῶν καθυστερημένων χωρῶν», εἰς Ἐπιθεώρησιν Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, Ἰουλίου—Δεκεμβρίου 1958.

10) Διὰ τὴν παραγωγήν ἐκάστου προϊόντος ἀπαιτεῖται ή ὑπαρξίς ἀγοραστικῆς δυνάμεως κατὰ τὴν ἔναρξιν λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως ή ὀρισμένον χρόνον μετὰ ταύτην, ἰκανῆς πρὸς διατήρησιν μονάδος «optimum» μεγέθους εἰς «optimum» ἐπίπεδον λειτουργίας.

11) Ἀποδεικνύεται ὅτι ή ἀπασχόλησις ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ προγράμματος ἀναπτύξεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου (P), τῆς σχέσεως ἐργασίας πρὸς κεφάλαιον (e), τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ (W) καὶ τοῦ κόστους κατασκευῆς τοῦ κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ :

$$E_{t+1} = E_t \left(1 + \frac{P - eW}{C} \right)$$

Βλέπε W. Galenson and H. Leibenstein e.a.

τῆς διαστάσεως μεταξύ κοινωνικοῦ καὶ πραγματικοῦ κόστους ἐργασίας. Ἡ βιομηχανία παραγωγῆς ἀγαθῶν κεφαλαίου δὲν δύναται νὰ αὐξάνεται ταχύτερον τῆς βιομηχανίας παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐὰν δὲν λαμβάνη χώραν βελτίωσις τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας εἰς τὴν τελευταίαν. Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου διαφαίνεται ἡ ἀνάγκη χρησιμοποίησεως τῶν πλέον συγχρόνων τεχνικῶν μεθόδων παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἢτοι μεθόδων ἐντάσεως κεφαλαίου καὶ ὑψηλοῦ βαθμοῦ ὑποκαταστάσεως ἐργασίας. Τοιοῦτοτρόπως, ἀμβλύνεται ἡ δυσμενὴς ἐπίδρασις ἐκ τῆς διαστάσεως κοινωνικοῦ καὶ πραγματικοῦ κόστους ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ἀβιάστως ἡ ἀντίστροφος σχέσηις μεταξύ τοῦ ποσοστοῦ τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου⁽¹²⁾.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατανομήν τῆς προσπάθειας κατὰ γεωγραφικὰς περιοχάς, αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ ἱκανοποιητικῶς εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκεται ἡ ταυτόχρονος ἀνάπτυξις ὅλων τῶν διαμερισμάτων τῆς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας. Τοῦτο λόγῳ τῆς κατανομῆς τῶν ἀνεπαρκῶν συνήθως πόρων, μὲ ἐνδεχόμενον ἀποτέλεσμα τὴν διασπάθισιν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν⁽¹³⁾, λόγῳ τῆς ἀπαιτουμένης μεγάλης θυσίας πρὸς δημιουργίαν εὐνοϊκοῦ κλίματος διὰ τὴν διενέργειαν βιομηχανικῶν ἐπενδύσεων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἤρχισε νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνεπάρκεια τῆς τοιαύτης ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τῆς καταβολῆς προσπάθειας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαρχιακῆς χώρας⁽¹⁴⁾ καὶ νὰ προβάλεται ἡ ἀνάγκη συντονισμοῦ καὶ ἐντονοποιήσεως

12) Βλέπε Joan Robinson, «The Accumulation of Capital», London, 1950.

13) Ἡ ὕφισταμένη εἰς τοὺς τομεῖς προτεραιότητος δυσμενὴς σχέσις μεταξύ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀφέλους ἀποδίδεται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν (External Economies) εἰς τοὺς τομεῖς τούτους παραγωγῆς, ἡ ὁποία ἐξασκεῖ δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ κόστους παραγωγῆς. Αἱ δαπάναι ὅμως, μέσῳ τῶν ὁποίων θὰ δημιουργηθοῦν αἱ τοιαῦται οἰκονομίαι, δὲν δύναται νὰ ἀναληφθοῦν ἐκ μέρους τῶν ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δημιουργίας εὐνοϊκοῦ κλίματος πρὸς διενέργειαν ἰδιωτικῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων, τὸ κράτος προβαίνει εἰς ἐκτέλεσιν ἐκτεταμένου προγράμματος ἐπενδύσεων πρὸς δημιουργίαν ἀναγκαίας ὑποδομῆς (Infrastructure) εἰς τοὺς τομεῖς ἐκείνους, μέσῳ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἀναμένεται ἡ ἐπίτευξις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Γενικῶς, αἱ «οἰκονομίαι» θὰ ἠδύναντο νὰ διαχωρισθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἢτοι τὰς οἰκονομίας κλίμακος λειτουργίας, τὰς οἰκονομίας ἐγκαταστάσεως καὶ τὰς τοιαύτας ἀστικῆς συγκεντρώσεως. Βλέπε R. Nurkse «Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries». — Ζ. Ζολώτα «Περιφερειακὸς Προγραμματισμὸς καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις», Ἀθῆναι, 1961. — Γ. Κουτσουμάρη «Τὸ πρόβλημα τῆς χωρονομικῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας» Κ.Ο.Ε. Ἀθῆναι, 1962.

14) Βλέπε W. Rostow, «Stages of Economic Growth», Cambridge, 1961. — Ζ. Ζολώτα, «Περιφερειακὸς Προγραμματισμὸς καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις», Ἀρχεῖον Μελετῶν καὶ Ὁμιλιῶν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, No 5, Ἀθῆναι, 1961. — B. Ward, «Ἑλληνικὴ Περιφερειακὴ Ἀνάπτυξις», Οἰκονομικαὶ μονογραφίαι τοῦ Κέντρου Οἰκονομικῶν Ἑρευνῶν, No 4, Ἀθῆναι, 1963.

των προσπαθειών εις ώρισμένας μόνον, διαθετούσας ήδη ευνοϊκάς προϋποθέσεις, περιοχάς (15).

Συναφής πρὸς τὴν ἀνάγκην συγκεντρώσεως τῆς προσπάθειας εις ώρισμένας γεωγραφικὰς περιοχὰς ἔχει ἀναπτυχθῆ τελευταίως, μὲ παρομοίαν αἰτιολογικὴν θεμελίωσιν, ἢ ἄποψις, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις θὰ ἐπιτευχθῆ εὐκολώτερον, ἐφ' ὅσον τὸ σύνολον τῆς προσπάθειας καὶ τῶν ἀνεπαρκῶν πόρων στραφῆ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν ώρισμένων τομέων (Leader Sectors). Ἡ ἐπιλογὴ τῶν τομέων τούτων συνεπάγεται τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πλεονεκτημάτων τῆς πληθοπαγωγῆς καὶ δημιουργεῖ ώρισμένας στενότητας, αἱ ὁποῖαι ἐξωθοῦν εἰς περαιτέρω πρόοδον (16).

Ἡ σημασία καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἀναλήψεως κρατικῆς προσπάθειας πρὸς ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀλιγώτερον προηγμένων χωρῶν καθορίζεται ἐκ τοῦ κατὰ πόσον ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀγορᾶς καθίσταται ἀνεπαρκὴς νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰς χώρας ταύτας «τὴν ἀρίστην» κατανομὴν τοῦ συσσωρευμένου κεφαλαίου (πλέον τοῦ 50 % τῶν ιδιωτικῶν ἐπενδύσεων εἰς ώρισμένου ὑπαναπτύκτους χώρας στρέφεται εἰς ἀνέγερσιν οἰκοδομῶν). Ἡ διαπίστωσις, ὅτι εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας αἱ ἐπενδύσεις κατευθύνονται εἰς τομεῖς ὑπὲρ τῶν ὁποίων δὲν προωθεῖται ταχέως ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, ὀφείλεται εἰς τὴν γνωστὴν διάστασιν μεταξύ ιδιωτικῆς καὶ κοινωνικῆς ὠφελείας εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς.

β. Περὶ τῆς χρηματοδοτήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως

1. Δύο εἶναι τὰ βασικὰ προβλήματα τὰ συνδεόμενα μὲ τὴν χρηματοδότησιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἥτοι, ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀπαιτουμένης θυσίας καὶ ἡ κατανομὴ ταύτης μεταξύ τῶν ἐπὶ μέρους μελῶν τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀπαιτουμένης θυσίας καθίσταται δυνατὴ μετὰ τὴν λύσιν τῶν ἤδη ἀναφερθέντων προβλημάτων, ὡς τοῦ προβλήματος τῆς μελλούσης νὰ χρησιμοποιοθῆ τεχνικῆς, τῶν προκριθέντων σκοπῶν, τῆς χρονικῆς κατανομῆς τῆς θυσίας κλπ.

2. Ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀπαιτουμένης θυσίας θὰ ἡδύνατο νὰ πραγματοποιηθῆ ἐκ τῶν ἀποταμιευτικῶν περιθωρίων τοῦ ἐσωτερικοῦ. Δεδομένου ὅμως τοῦ χαμηλοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὁποίου διατίθεται διὰ καταναλωτικὰς δαπάνας, αἱ ἀποταμιευτικαὶ δυνατότητες καθίστανται εἰς ταύτας περιορισμένα. Ἐκ τούτου διαφαίνεται, ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου εἰς τὰ ὅρια

15) Ἡ πολιτικὴ ἀναπτύξεως ώρισμένων ἐν καθυστερήσει περιοχῶν ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν ἀνεπτυγμένων ἤδη χωρῶν (ὡς Η.Π.Α., Γαλλία, Ἰταλία), αἱ ὁποῖαι διαθέτουν ἤδη πάσας τὰς ἀπαραίτητους πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις καὶ ἐπιδιώκουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν περιοχῶν τούτων διὰ μὴ καθαρῶς οἰκονομικούς λόγους.

16) Βλέπε Α. Ο. Hirschman. «The Strategy of Economic Development», New York, 1958.—Paul Streeten, «Unbalanced Growth», εἰς Economic Papers N.S., Vol. XI Ἰούλιος 1959.—Α. Pepelasis etc., «Economic Development», Berkeley 1961.

τῆς διαθεσίμου κοινωνικῆς ἀποταμιεύσεως (17), καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἐπιθυμητῶν στόχων, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ κεφαλαιακὴ διευρυνσις, μέχρις ὠρισμένης ἐκτάσεως, αὐτοτροφοδοτεῖται (λόγῳ τῆς ἐκ τῆς διενεργείας τῶν ἐπενδύσεων αὐξήσεως τοῦ εισοδήματος, ἡ ὁποία συνεπάγεται τὴν δημιουργίαν εὐνοϊκῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν περαιτέρω ἐπέκτασιν τοῦ κεφαλαίου).

Τὸ πρόβλημα τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμβλυθῆ ἱκανοποιητικῶς εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν κατεβάλλοντο προσπάθειαι μειώσεως τῆς κοινωνικῆς σπατάλης, ἡ ὁποία, ὀφειλομένη εἰς διαρθρωτικούς ἢ οἰκονομικῶς ἀναιτιολογήτους λόγους, λαμβάνει, εἰς ὠρισμένας τούλάχιστον ὑπαναπτύκτους χώρας, ἀξιοσημείωτον ἔκτασιν (18).

Εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα θεωρεῖται ἐξ ἄλλου δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ βελτιωμένων τεχνικῶν μεθόδων, αἱ ὁποῖαι, ἐνῶ δὲν ἀπαιτοῦν σημαντικὰ κεφάλαια, ἔχουν ὡς συνέπειαν τὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγικότητος τούτου (19), ἡ ὁποία μέσῳ τῶν ὄρων τοῦ ἐμπορίου δύναται νὰ ἀποτελέσῃ πηγὴν ἐξασφαλίσεως μέρους τῶν ἀπαιτουμένων πόρων. Αἱ δυνατότητες ὁμως τοιούτου ἐνδεχομένου εἶναι περιορισμένοι, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν λάβῃ χώραν ταυτόχρονος αὐξήσεως τοῦ ἐκχρηματισμοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως ἢ ἀφεθῆ ἡ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος νὰ ὀδηγήσῃ εἰς αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως ἢ τῆς ἀγροτικῆς ἀναπαύσεως.

Μέρος ὡσαύτως τῆς ἀπαιτουμένης θυσίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλισθῆ διὰ μειώσεως τῆς ἀνισοκατανομῆς τοῦ εισοδήματος, ἡ ὁποία, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἠύξημένων δυσχερειῶν φορολογικῆς συλλήψεως τῶν ὑψηλῶν κυρίως εισοδημάτων εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, ὀδηγεῖ εἰς κατανομήν τῶν πόρων μὴ σύμφωνον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Εἰς πολλὰς, πράγματι ὑπαναπτύκτους χώρας, αἱ δαπάναι πολυτελοῦς καταναλώσεως ἀντιπροσωπεύουν σημαντικὸν ποσοστὸν τῆς συνολικῆς καταναλωτικῆς δαπάνης (20), αἱ δὲ δαπάναι ἐπενδύσεων κατευθύνονται πρὸς μὴ ἀμέσως παραγωγικούς τομεῖς. Ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖται συντονισμένη προσπάθεια τῶν ἐπὶ μέρους μέσων οἰκονομικῆς πολιτικῆς πρὸς κατεύθυνσιν τῶν πόρων εἰς παραγωγικούς σκοποὺς (diverting of resources).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐδόθη ἡ ἔννοια καὶ ἡ σημασία διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου, τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ δυνατηκοῦ πλεονάσματος

17) Τοῦτο ἐπρεσβεύετο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τῆς «κλασσικῆς» σχολῆς. Τὸ κατὰ τὰ ἄνω καθορισθὲν ἀποτελεῖ τὸ πραγματικὸν πλεόνασμα (actual economic surplus). Βλέπε P. Baran «The Political Economy of Growth», New York, 1957.

18) Βλέπε N. Lewis «The Theory of Economic Growth», Homewood, 1955.

19) Παρ' ἡμῖν π.χ. ἐκτιμᾶται, ὅτι διὰ τῆς χρησιμοποίησεως κυρίως πλεοναζούσης ἐργασίας τῆς ὑπαίθρου καὶ μικρῶς σχετικῆς δαπάνης κεφαλαίου, θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ἀπόδοσις εἰς τὴν καλλιέργειαν 15–20 ἑκατ. στρεμμάτων νέου ἐδάφους. Βλέπε Ζ. Ζολῶτα «Περιφερειακὸς Προγραμματισμὸς καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις», Ἀθῆναι, 1961.

20) Ὑποστηρίζεται σχετικῶς ὅτι τὸ «Demonstration Effect» ἐπίδρᾳ ἀρχικῶς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω εισοδηματικῶν τάξεων τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν.

(potential surplus) εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους οἰκονομίας. Δυνητικὸν δὲ πλεόνασμα ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Baran ἢ διαφορά μεταξύ τοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραχθῇ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὄλων τῶν διαθεσίμων παραγωγικῶν μέσων καὶ τῆς βασικῆς καταναλώσεως (essential consumption).

Ἀντὶ τῆς περικοπῆς τῶν καταναλωτικῶν δαπανῶν, δύναται νὰ προκριθῇ ἡ προσφυγὴ εἰς ἐξωτερικὸν δανεισμόν, ἢ ὁποῖα συνιστᾷ ἀναβολὴν τῆς θυσίας δι' ἀναλήψεως μέρους ταύτης ὑπὸ τῶν μελλόντων νὰ ὠφεληθοῦν ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὰ ὅρια τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ δὲν εἶναι ἀπεριόριστα καὶ ἡ ἐξόφλησις τούτου ἀρ-χίστη προτοῦ ἢ οἰκονομία φθάσῃ εἰς ἐπίπεδον ἀδιαλείπτου προόδου (self sustained growth), αὕτη θὰ συνεπάγεται ἀνακοπὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Δέον ἐνταῦθα νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἡ κατανάλωσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἐνδέχεται νὰ συντείνῃ μερικῶς εἰς ἐξοικονόμησιν πόρων, καθ' ὅτι αὕτη δύναται νὰ περιέχῃ δαπάνας παραγωγικῆς μορφῆς (π.χ. ἐκπαιδεύσεως) ἢ ὠρισμένα ἀγαθὰ χρησιμοποιούμενα καὶ διὰ παραγωγικὴν χρῆσιν (π.χ. μεταφορικὰ μέσα) ἢ νὰ προκαλέσῃ δυνάμεις εὐνοούσας τὴν διεύρυνσιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος (21).

3. Θεωρητικῶς τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς τῆς θυσίας, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐπηρεασθῇ καὶ ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς προσπάθειας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, δύναται νὰ τεθῇ ὡς ἑξῆς : Ἡ ἀπαιτούμενη διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν θυσία φαίνεται ὀρθὸν νὰ κατανεμηθῇ μὲ κριτήριον τὸ παρ' ἐκάστου ἀναμενόμενον ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὄφελος. Ἡ δυνατότης ὅμως τοιαύτης ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τῆς κατανομῆς τῆς θυσίας δὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Αἱ δυσχέρειαι κατ' ἀρχὴν ἀναφαίνονται κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς μελλοντικῆς ὠφελείας ἐκάστου, μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἀκο-λύθως, ἀνακύπτει ἕν δεῦτερον πρόβλημα : ἡ κατανομή τῆς θυσίας συμφώνως πρὸς τὸ ἀνωτέρω κριτήριον προάγει ἢ δυσχεραίνει τὴν προσπάθειαν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ; Ἐφ' ὅσον π.χ. οἱ ἰδιῶται ἐπιχειρηματίαι θεωρηθοῦν ὡς ἀποκλειστικὸς φορεὺς ἀναλήψεως τοῦ ἔργου τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου, ἐπι-βολὴ μέρους τῆς θυσίας ἐπ' αὐτῶν, συνεπαγομένη μείωσιν ἢ ἀφαίρεσιν μέρους τοῦ εἰσοδήματος τούτων, καθιστᾷ δυσχερεστέραν τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀνάληψιν ἐπενδυτικῆς προσπάθειας. Ὁ παράγων οὗτος ἐνδέχεται νὰ καταστῇ ἀποφασι-στικὸς λόγῳ τοῦ ὅτι δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ δυσμενῶς τὴν ἐπιχειρηματικὴν πρωτοβουλίαν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἠϋξημένων κινδύνων ἐκ τῆς περὶ τὸ μέλλον ἀβεβαιότητος, ἰδίᾳ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπανακτύκτων, ὅπου αἱ λαμβάνουσαι χώραν μεταβολαὶ εἶναι «διαθρῶντικαί». Ἡ ἱστορικὴ

21) Βλέπε Α. Lewis ἑ.ά. — Δελτίον Οἰκονομικῶν Πληροφοριῶν. Τεῦχ. 226, Αὐγουστος 1961.— Ἄ. Πεπελάση—Σχηματισμὸς κεφαλαίου καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις. Ἄνάπτυγον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Σπουδαί» τῆς Α.Β.Σ., τόμος ΙΒ', τεῦχος 8.

διαπίστωση, ἐξ ἄλλου, τοῦ τύπου τῆς κατανομῆς τῆς θυσίας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνεπτυγμένων ἤδη χωρῶν εἶναι δύσκολος (22).

Ἡ ἀπόφασις περὶ τῆς κατανομῆς τῆς θυσίας μεταξύ τῶν ἐπὶ μέρους μελῶν τῆς κοινωνίας καὶ μεταξύ παρόντος καὶ μέλλοντος, ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς ἐπιλογῆς τῶν προσφῶρων πρὸς ἐπιτυχίαν ταύτης μέσων καὶ μηχανισμῶν. Δύναται π.χ., καθ' ὅσον λαμβάνει χώραν διεύρυνσις τῶν ἀποταμιευτικῶν δυνατοτήτων τῶν εὐρυτέρων στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ λόγω βελτιώσεως τῆς παραγωγικότητος, νὰ πραγματοποιηθῶνται ταυτόχρονοι ἀφαίσεις μέρους ταύτης (23), μέσῳ τῶν ὄρων ἀνταλλαγῆς, ὅποτε πλέον ἢ οἰκονομικὴ πρόοδος «αὐτοτροφοδοτεῖται». Ἡ ἀφαίσεις αὕτη δύναται νὰ λαμβάνῃ χώραν διὰ πολλῶν μεθόδων (24) ὅπως π. χ. ἡ μέθοδος τῶν «στρεμματικῶν φόρων» χρησιμοποιοηθεῖσα ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἡ μέθοδος τῶν διαφορικῶν τιμῶν συναλλάγματος διὰ τὰ ἐξαγόμενα γεωργικὰ προϊόντα, χρησιμοποιοηθεῖσα ἐν Ἀργεντινῇ, ἡ δημιουργία μονοπωλιακῆς καταστάσεως ὑπὲρ τῆς βιομηχανίας κλπ. Ἡ ἐφαρμογὴ ὁμως τῶν ἀνωτέρω μεθόδων προϋποθέτει ἐκχρηματισμὸν τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως (25).

4. Αἱ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαι μέθοδοι καὶ μηχανισμοὶ δύνανται νὰ λειτουργήσουν ἀποτελεσματικῶς ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν διατηρήσεως σχετικῆς νομισματικῆς ἰσορροπίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντίθετος ἄποψις ἔχει ὑποστηριχθῆ, ὅτι δηλαδὴ ἡ χρηματοδότησις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι δυνατὴ μέσῳ τῆς ἐκ τῆς δημιουργίας πληθωρικῶν συνθηκῶν προκαλουμένης ἀναγκαστικῆς ἀποταμιεύσεως, ἡ ὁποία, ὀφειλομένη εἰς τὴν χρονικὴν ὑστέρησιν μεταξύ τῆς μεταβολῆς τῶν τιμῶν τῶν ἐτοιμῶν προϊόντων καὶ τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν, συνεπάγεται εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν παραγῶγων ἐπενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Ἡ τοιαύτη ὁμως μέθοδος, συνεπαγομένη δυσμενεῖς ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς ἐκουσίας ἀποταμιεύσεως, ἐξωθεῖ εἰς κατανομήν τῶν πόρων, ἡ ὁποία δὲν ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Πέραν δὲ τούτου, ἐνδέχεται νὰ δημιουργηθοῦν δυνάμεις αἱ ὁποῖαι, ἐνῶς εἶναι δύσκολον νὰ ἐλεγχθοῦν, ἐπιφέρουν πλήρη ἐξάρθρωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐξουδετέρωσιν τῆς προσπάθειας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως (26).

Ἄντιθέτως μάλιστα, αἱ ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώραι, ἐφαρμόζουσαι πρόγραμμα

22) Δύναται ἐν τούτοις νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξις ἔφερε σχετικῶς μεγαλύτερον μέρος τῆς θυσίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Μ. Βρετανίας παρὰ εἰς τὰς Η.Π.Α. καὶ τὴν Ρωσίαν.

23) Ἄντιστάθμισιν ταύτης, καθ' ὅσον δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι λαμβάνει χώραν, ἀποτελεῖ ἡ χορήγησις δανείων καταναλωτικῆς φύσεως παρ' ἡμῖν ὑπὸ τῆς Α.Τ.Ε. πρὸς τοὺς ἀγρότας.

24) Ἡ ἐπιλογή τῆς πλέον οἰκονομικῆς μεθόδου ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὁποίας θὰ ἀναμένεται ἐλαχιστοποίησις τῶν εἰς τὸ μέλλον δυσχερειῶν διὰ τὴν συνέχισιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἀποτελεῖ ἕτερον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται πέραν τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος.

25) Βλέπε παρ' ἡμῖν Α. Π. Κανελλοπούλου, «Ἐκχρηματισμὸς τῆς Γεωργικῆς Οἰκονομίας καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις» Ἀθῆναι, 1963.

26) Παρ' ἡμῖν βλέπε Ζ. Ζολῶτα «Νομισματικὴ σταθερότης καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις». Ἀρχειὸν Μελετῶν καὶ Ὁμιλιῶν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἄρ. 1, Ἀθῆναι 1958 — Α. Πεπελάση ἐ.ά.

οικονομικής ανάπτυξεως ύφιστανται ἔξ αὐτῆς τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν χρονικὴν ὑστέρησιν μεταξὺ τῆς δημιουργίας εἰσοδημάτων καὶ τῆς διευρύνσεως τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος τῆς οἰκονομίας πληθωρικὰς πιέσεις ⁽²⁷⁾, ὑπὸ τῶν ὁποίων δυσχεραίνεται ἡ συνέχισις τῆς προσθωρικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Αἱ ὑφιστάμεναι εἰδικῶς εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας συνθήκαι, εὐνοοῦν τὴν ἐκδήλωσιν πληθωρικῶν πιέσεων συνεπείφ τῶν ὁποίων δυσχεραίνεται ἡ προσπάθεια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τούτων. Τὸν κυριώτερον παράγοντα ἐμφανίσεως πληθωρικῶν πιέσεων ἀποτελεῖ ἡ ἀνελαστικότης τῆς προσφορᾶς εἰς τὰς χώρας ταύτας. Λόγω τοῦ πρωτογενοῦς ἔξ ἄλλου χαρακτῆρος τῶν χωρῶν τούτων, αἱ διακυμάνσεις τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ὀφειλόμεναι εἰς τὰς καιρικὰς συνθήκας, συνεπάγονται τὴν ἐμφάνισιν πληθωρικῶν πιέσεων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐξαφανίζονται μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς προσωρινῶς ἐκδηλωθείσης ἀνεπαρκείας ἀγροτικῶν προϊόντων ⁽²⁸⁾. Ἡ τάσις πρὸς ἐμφάνισιν πληθωρικῶν πιέσεων, εἰδικῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, ἐνισχύεται, ἔξ ἄλλου, ἐκ τῆς ἀκολουθουμένης εἰς ὠρισμένας τούτων πολιτικῆς προστασίας τῶν εἰσοδημάτων ὠρισμένων τάξεων τοῦ πληθυσμοῦ (π.χ. ἀγροτῶν, ἐργατῶν), ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν δημιουργουμένην διάστασιν τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ κόστους παραγωγῆς, αἱ δυσμενεῖς συνέπειαι τῆς ὁποίας ἀνελύθησαν ἤδη. Αἱ πληθωρικαὶ ὡσαύτως πιέσεις εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἐπιτείνονται εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποφασίσουν αὐταὶ τὴν ἐφαρμογὴν προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Αἱ πληθωρικαὶ πιέσεις δύνανται εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην νὰ ὀφείλωνται εἰς ἐσφαλμένην πολιτικὴν ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρηματοδότησιν τῆς ἀναπτύξεως ⁽²⁹⁾, εἰς τὴν χρονικὴν ὑστέρησιν μεταξὺ τῆς δημιουργίας εἰσοδημάτων καὶ τῆς διευρύνσεως τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματος ἐπενδύσεων ἢ τὴν κατανομὴν τούτων ὄχι συμφώνως πρὸς τὸ μελλοντικὸν καταναλωτικὸν πρότυπον (ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ) ἢ σύμμετρον κατανομὴν εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς ⁽³⁰⁾.

27) Πλεῖστοι ὅσοι ὀρισμοὶ περὶ πληθωρισμοῦ, ἕκαστος τῶν ὁποίων δίδει πρωταρχικὴν σημασίαν εἰς διαφόρους τῶν λοιπῶν παράγοντας, ἔχουν μέχρι σήμερον ὑποστηριχθῆ. Οἱ παράγοντες οὗτοι εἶναι ἡ σταθερότης (σχετικὴ ἢ ἀπόλυτος) τοῦ ἐπιπέδου τιμῶν (τιμὸς καταναλωτοῦ ἢ παραγωγῆς ἢ ἐκάστης εἰσοδηματικῆς τάξεως χωριστά), ἡ ἀνοδος τοῦ ἐπιπέδου τιμῶν ἀναλόγως πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, ἢ ἔκτασις τῆς συνολικῆς ζήτησεως ἐν τῇ οἰκονομίᾳ κλπ.

28) Βλέπε U. N., «World Economic Survey», 1957.

29) Παράδειγμα ἐσφαλμένης πολιτικῆς, ἡ ὁποία ἠκολούθηθῆ διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναληφθέντων βιομηχανικῶν ἐπενδύσεων ἀποτελοῦν ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Τουρκία, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρησαν δυνατὴν τὴν κεφαλαιακὴν ἐπέκτασιν ἀνευ συμπίεσεως τοῦ ἐπιπέδου καταναλώσεως. Συνέπειαν τούτου ἀπετέλεσεν ἡ ἐμφάνισις κατὰ τὴν περίοδον 1955-60 ἐντόνων πληθωρικῶν πιέσεων εἰς τὰς χώρας ταύτας. Βλέπε U. N. Economic Survey of Europe», 1959 — R. S. Sayers, «Banking in Western Europe». Oxford, 1962.

30) Εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν π.χ. ἐπαρουσιάσθη ἀνεπάρκεια ἐνεργείας λόγῳ μὴ συμμέτρου ἀναπτύξεως τοῦ τομέως ταύτης, ἐν σχέσει πρὸς τὰς βιομηχανικὰς ἐπενδύσεις, με

Δέον ἐν τούτοις νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ δημιουργία πληθωρικῶν συνθηκῶν ἐπιηρέαζεται ἀπὸ πλήθος παραγόντων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἀνάγονται εἰς τὴν ἐκ ψυχολογικῶν λόγων συμπεριφορὰν τῶν ἀτόμων καὶ ὡς ἐκ τούτου τὰ ὅρια ἀσκήσεως τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς πέραν τῶν ὁποίων τίθεται εἰς κίνδυνον ἡ νομισματικὴ σταθερότης εἶναι ἀδύνατον νὰ προσδιορισθοῦν στατιστικῶς τόσοσιν *ex - ante* ὅσον καὶ *ex - post*.

5. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεπαρκείας κεφαλαίου εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας οικονομικῶς χώρας θὰ ἡμβλύνετο εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν κατεβάλετο ἡ ἐνδεδειγμένη προσπάθεια κατευθύνσεως τῶν ἐπενδύσεων εἰς τοὺς τομεῖς μέσῳ τῶν ὁποίων θὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποὶ τοῦ προγράμματος οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν τῶν ὑπαναπτύκτων οικονομῶν τὸ γεγονός ὅτι τὸ νεοσυσσωρευόμενον εἰς ταύτας κεφάλαιον δὲν κατευθύνεται μέσῳ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν εἰς τοὺς τομεῖς ἐκείνους μέσῳ τῶν ὁποίων προωθείται ἡ οικονομικὴ ἀνάπτυξις. Ὁ ρόλος τῆς νομισματικῆς καὶ δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους οικονομίας οὐσιώδης.

6. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως διεφάνησαν αἱ δυνατὰ πηγαὶ χρηματοδοτήσεως τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ χρηματοδότησις τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως δύναται νὰ ἐξασφαλισθῆ, εἴτε ἐκ τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ πλεονάσματος ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητον τὸ καταναλωτικὸν ἐπίπεδον τούτου, εἴτε διὰ τῆς ἀντλήσεως τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀνωτέρων κυρίως εἰσοδηματικῶν κατηγοριῶν, τοῦ στρεφόμενου εἰς πολυτελεῖ κατανάλωσιν ἢ ἀντιπαραγωγικὰς ἐπενδύσεις, ἐφ' ὅσον ἐπιδιωχθῆ νὰ ἐξασφαλισθῆ συσσώρευσις κεφαλαίου πέραν τῶν ὀρίων τοῦ διαθεσίμου, ὡς ἔχει σήμερον, πλεονάσματος ἀποταμιεύσεως. Ἐτέραν, ἐξ ἄλλου, μέθόδον ἀποτελεῖ ἡ προσφυγὴ εἰς ἐξωτερικὸν δανεισμόν, ἡ ὁποία ὁμως συνεπάγεται ὠρισμένα εἰδικὰ προβλήματα ἐξεταζόμενα εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

γ. Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἐξωτερικὴ ἰσορροπία

1. Εἰς περίπτωσιν κλειστῆς οικονομίας ἐπιδιωκούσης τὴν οικονομικὴν τῆς ἀνάπτυξιν, βασικὸν στόχον τοῦ συντασσομένου προγράμματος ἀποτελεῖ ἡ ἐπίτευξις πλήρους ἀπασχολήσεως, ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἐξασφάλισιν ὠρισμένου ἐπιπέδου κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος. Ἡ ἐκτέλεσις, ἐξ ἄλλου, τοῦ προγράμματος εὐκολύνεται διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μεθόδων ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρων σπανιζόντων συντελεστῶν, τῆς ἐλαχιστοποιήσεως δηλαδὴ τῶν δαπανῶν ἐπενδύσεων.

Ὁ προγραμματισμὸς τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς χώραν, ἡ ὁποία ἔχει καὶ πρόκειται νὰ διευρύνῃ περαιτέρω εἰς τὸ μέλλον τὰς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ οικονομικὰς τῆς σχέσεις, ὡς ἡ Ἑλλάς, ἀντιμετωπίζει νῦςξημένας δυσχε-

συνέπειαν τὴν ἐμφάνισιν δυσχερειῶν πρὸς πλήρη ἐκμετάλλευσιν τοῦ δημιουργηθέντος κεφαλαίου καὶ ὑποβοήθησιν ὡς ἐκ τούτου τῆς ἐκδηλώσεως πληθωρικῶν πιέσεων. Βλέπε U N., «Economic Survey of Europe», 1959.

ρείας. Τοιοιυτρόπως, επιδιώκεται διὰ τοῦ προγράμματος ἡ ἐπίτευξις ἀνταγωνιστικότητος τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς σχετικῶς πρὸς τὴν συγκεκριμένην ἀγορὰν μεθ' ἧς πρόκειται νὰ διευρυνθοῦν αἱ συναλλακτικαὶ σχέσεις, ἔστω καὶ ἐπὶ θυσίᾳ βραχυχρονίως, ὠρισμένων ἄλλων στόχων. Ἡ ἐπιδίωξις αὕτη καθίσταται πραγματοποιήσιμος διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὠρισμένων τεχνικῶν μεθόδων παραγωγῆς. Ἡ χρησιμοποίησις μεθόδων «ἐντάσεως» πλεοναζόντων συντελεστῶν ὑπεστηρίχθη ὅτι ἱκανοποιεῖ τὸ κριτήριον τόσον τῆς *κοινωνικῆς ἀποδόσεως τῶν ἐπενδύσεων*, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιδράσεως τούτων ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως τῶν πλεοναζόντων — καὶ ἐπομένως συνεπαγομένων ὠρισμένα κοινωνικὰ προβλήματα — συντελεστῶν, ὅσον καὶ τῶν *συγκριτικῶν δαπανῶν* ⁽³¹⁾ λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ χρησιμοποίησις μείζονος ἀναλογίας πλεοναζόντων συντελεστῶν θὰ ἔξη ὡς συνέπειαν ἐλαχιστοποίησιν τοῦ κόστους παραγωγῆς. Ἡ ἄποψις, ἐν τούτοις, αὕτη δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸν ρόλον τῶν *ἐπενδύσεων*, μέσῳ τῶν ὁποίων δημιουργοῦνται *ἐξωτερικαὶ οἰκονομίαι* καὶ ἄλλοιούται συνεπῶς ἡ προγενεστέρα σχέσις συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων, Δὲν λαμβάνεται ὡσαύτως ὑπ' ὄψιν ἡ ὑφισταμένη διάστασις πραγματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόστους εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαφαίνεται ὅτι ἡ θεωρία τῶν συγκριτικῶν δαπανῶν καθίσταται ἀνίσχυρος διὰ τὸν προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ⁽³²⁾. Τὰ στατιστικά, ἐξ ἄλλου, δεδομένα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν δὲν φαίνεται ν' ἀποδεικνύουν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1920 τουλάχιστον καὶ ἐκεῖθεν χρησιμοποιοῦνται μέθοδοι με ὑψηλὸν λόγον κεφαλαίου - προϊόντος ⁽³³⁾. Ἡ σύγχρονος ἐπομένως τεχνολογία τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν θεωρεῖται προσιδιάζουσα καὶ διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους τοιαύτας.

Ἡ ἐπιδίωξις ταχείας ἐπιτεύξεως πλήρους ἀπασχολήσεως δύναται νὰ παραμεληθῇ καθ' ὃ μέτρον δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν τεχνικὴν, μέσῳ τῆς ὁποίας θὰ καταστῇ ἀνταγωνιστικὴ ἡ ἐγχώριος παραγωγή. Βασικὴν ἐν προκειμένῳ ἐπιδίωξιν ἀποτελεῖ ἡ σμίκρυνσις τῆς διαφορᾶς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς παραγωγικότητος καὶ ἡ παρακολούθησις τῶν μεταβολῶν τῆς τεχνικῆς, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἡ δυνατότης χρησιμοποίησεως τῆς τεχνικῆς τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν,

31) Ἡ ἄποψις αὕτη ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ τῶν Hicks, Robinson, κ.ά. δίδει ἔμφασιν εἰς τὴν κατανομήν τοῦ εισοδήματος. Παρ' ἡμῖν ἀνάλυσιν τοῦ νόμου τῶν συγκριτικῶν ἐξόδων βλέπε Α. Κυρκιλίτση, «Ἐξωτερικαὶ Οἰκονομικαὶ Σχέσεις», Ἀθῆναι — Δ. Χαλικιά, «Ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς Ἑλλάδος», Ἀρχεῖον Μελετῶν καὶ Ὀμιλιῶν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, No 3, Ἀθῆναι, 1958.

32) Ἡ θεωρία αὕτη ἰσχύει μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν σταθερότητος τῶν ἀναλογιῶν τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν δι' ἕκαστον προϊόν. Βλέπε Β. Onlin, «Interregional and International Trade», Harvard University Press 1952. Ὁμοίως Δ. Χαλικιά ἔ.ά.

33) Ἡ ἐξασφάλισις ἀναλόγου ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους οἰκονομίας δύναται ν' ἀναμένεται μόνον κατόπιν δημιουργίας τῆς ἐκ ταύτης ἀναγκαίας ὑποδομῆς κλπ.

ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐνδέχεται νὰ συνεπάγεται ὑπέρμετρον συσσώρευσιν κεφαλαίου, ἤτοι συντελεστοῦ εὐρισκομένου εἰς σχετικὴν ἀνεπάρκειαν, θὰ ἐπηρεάσθῃ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν πόρων τῆς οἰκονομίας (ὄρυκτὸς πλοῦτος κλπ.), ἐκ τῶν ὁποίων διαγράφεται ἐν ὄριον παραγωγῆς καὶ προσφορᾶς. Τὸ ὄριον τοῦτο, τῆς δυνα- τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς, δι' ἕκαστον προϊόν δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέ- ρων γνωστόν, κατὰ πόσον θὰ καλύπτῃ τὴν ἀνάπτυξιν μονάδων «ἀρίστου με- γέθους», πρὸς ἐξασφάλισιν ἀνταγωνιστικότητος τούτων. Δέον, ἐξ ἄλλου, νὰ λάβῃ χώραν ἔρευνα περὶ τῆς ἀπορροφητικότητος εἰς τὸ μέλλον τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ δι' ἕκαστην κατηγορίαν προϊόντων τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν τομέων, πρὸς ἐξασφάλισιν πλήρους λειτουργίας τῶν ἰδρυομέ- νων παραγωγικῶν μονάδων.

Τὰ ἀνωτέρω ἀνεφέρθησαν πρὸς τονισμὸν τῶν στοιχειωδῶν ἀρχῶν τοῦ προγραμματισμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς σημασίας τῆς προκριθη- σομένης τεχνικῆς διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἰσορροπίαν κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκτελέ- σεως τοῦ προγράμματος καὶ μετὰ ταύτην.

2. Τὴν ἐξωτερικὴν ἰσορροπίαν, ἐξ ἄλλου, θὰ ἐπηρεάσῃ καὶ ἡ μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων κατανομὴ τῶν ἐπενδύσεων. Ἐφ' ὅσον π.χ. δὲν καταβληθῇ ἡ ἀπαιτουμένη προσπάθεια πρὸς ταυτόχρονον βελτίωσιν τῆς παραγωγικότη- τος τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως δέον νὰ ἀναμένεται ὕψωσις τῶν τιμῶν τῶν ἀγρο- τικῶν προϊόντων⁽³⁴⁾, ἡ ὁποία ἐνδέχεται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς πιέσεις πρὸς αὔξησιν τῶν μισθῶν. Ἡ αὔξησις αὕτη τῶν μισθῶν ὡς συνεπαγομένη μείωσιν τῶν κερ- δῶν τοῦ βιομηχανικοῦ τομέως⁽³⁵⁾ προκαλεῖ χαλάρωσιν τῆς πρὸς ἐπένδυσιν ροπῆς καὶ πτώσιν τοῦ ρυθμοῦ ἐκβιομηχανίσεως. Ἐφ' ὅσον ἡ παραμέλησις τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως ὀδηγήσῃ εἰς ἀνεπάρκειαν προσφορᾶς, εἶναι δυνατὴ εἴτε ἡ εἰσαγωγή ἀγροτικῶν προϊόντων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅποτε πιθανὸν νὰ προλη- φθῇ ἡ κάμψις τοῦ ρυθμοῦ ἐκβιομηχανίσεως⁽³⁶⁾, εἴτε ἡ διάθεσις συναλλάγμα- τος πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ ἀναγκαίου ἐξοπλισμοῦ πρὸς βελτίωσιν τῆς παραγω- γικότητος τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως, ὅποτε ἡ βραχυχρόνιος κάμψις καθίστα- ται ἀδύνατον ν' ἀποφευχθῇ ἀλλ' ἡ ἀναφερθεῖσα στενότης θεραπεύεται ἐνδο- γενῶς⁽³⁷⁾.

34) Ὑποτιθεμένου ὅτι θὰ λάβῃ-χώραν αὔξησις τῆς καταναλώσεως ἀγροτικῶν προϊ- όντων εἴτε ἐκ τῶν παραμεινάντων εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα εἴτε ἐκ τῶν μεταφερθέντων εἰς τὸν τομέα μεταπονήσεως. Ἡ ἐτήσια ποσοστιαία αὔξησις τῆς ζητήσεως ἀγροτικῶν προϊόν- των θὰ ἰσοῦται πρὸς τὴν ποσοστιαίαν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ πλέον τὸν ἐτήσιον ρυθμὸν αὔξεσως τοῦ εισοδήματος ἐπὶ τὴν εισοδηματικὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως τούτων.

35) Διὰ τὰ προϊόντα τῶν ὁποίων ἡ ἐλαστικότης τῆς ζητήσεως ὡς πρὸς τὴν τιμὴν εἶναι μεγαλύτερα τῆς μονάδος.

36) Ἡ ἐξασφάλισις τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνάδοδος εἰς τὸ μέλλον, προϋποθέτει τὴν ἐπα- νάληψιν τῆς κατ' ἔτος εἰσαγωγῆς τῶν ὡς ἄνω ἀγροτικῶν προϊόντων, μέχρι τῆς διευρύν- σεως τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος καὶ ἐξοικονομήσεως συναλλάγματος λόγω ὑποκαταστά- σεως εἰσαγωγῶν ἢ αὔξεσως τῶν ἐξαγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

37) Ἡ ὑπέρμετρος οὕτω ἀνάπτυξις ἐνὸς τομέως (Leader sector) ἐδημιούργησε στε-

Ἐφ' ὅσον ἕξ ἄλλου εἶναι δυνατὴ ἡ ταυτόχρονος εἰσαγωγή τῶν ἀγρο-
 τικῶν προϊόντων πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς αὐξηθείσης ζήτησεως καὶ τῶν ἀναγ-
 καίων μηχανημάτων πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως καὶ ἡ βραχυ-
 χρόνιος κάμψις καὶ παρομοία στενότης εἰς τὸ μέλλον θὰ ἀποφευχθοῦν. Ὅσον
 ἀφορᾷ τὸν προσανατολισμὸν τῆς δημιουργουμένης βιομηχανίας εἰς τὴν παρα-
 γωγὴν ἐξαγωγίμων προϊόντων ἢ προϊόντων ὑποκαθιστῶντων εἰσαγωγάς,
 ὑποστηρίζεται ὅτι διὰ τὰς μικρὰς τουλάχιστον ὑπαναπτύκτους χώρας ἡ
 στροφὴ εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ ἐξωτερικοῦ συντελεῖ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν ἀνταγω-
 νιστικότητος τῶν παραγομένων προϊόντων, ἐφ' ὅσον διατίθενται εἰς τὰς ἰδίας
 μὲ τὰ ἄλλοδαπὰ τοιαῦτα ἀγοράς, συνεπάγεται τὴν ἐξασφάλισιν οἰκονομιῶν
 πληθοπαραγωγῆς (large scale economies) καὶ διευρύνει τὰς δυνατότητας
 οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὡς καθιστῶσα δυνατὴν τὴν ἀνάπτυξιν κλάδων, ἡ ὅποια
 θὰ ἦτο ἀδύνατος ἐφ' ὅσον ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς μόνον ἀγορᾶς⁽³⁸⁾.
 Αἱ ἠυξημέναι δυσχέρειαι, ἐν τούτοις, ἐπιτεύξεως τῶν ἀνωτέρω, ὠδήγησαν ὠρι-
 σμένας χώρας εἰς τὴν ἀνάγκην καταβολῆς εἰς τὸ πρῶτον στάδιον προσπα-
 θείας δι' ὑποκατάστασιν τῶν εἰσαγομένων προϊόντων—ἡ ὅποια εἶναι σχετικῶς
 εὐχερεστέρα λόγῳ τῆς ὑφισταμένης δασμολογικῆς προστασίας, τῶν ὀλιγωτέ-
 ρων σχετικῶς ἐξόδων διαθέσεως καὶ τοῦ μικροτέρου μεταφορικοῦ κόστους—καὶ
 τὴν προσπάθειαν ἀναπτύξεως ἀκολουθῶν τῶν ἐξαγωγῶν ὅποτε ἡ οἰκονομία
 θὰ εὐρίσκεται πλέον εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτοδυνάμου ἀναπτύξεως (self su-
 stained growth)

Ἡ κατανομή τοιουτοτρόπως τῶν ἐπενδύσεων ἐπηρεάζει τὴν δυνατό-
 τητα ἀπροσκόπου ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματος, ὅσον καὶ τὴν μετὰ τὸ πέ-
 ρας ταύτης ἐξωτερικὴν ἰσορροπίαν τῆς χώρας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατέστη ἐπίσης σαφές, ὅτι ἡ ἐπίτευξις ἀνταγωνιστι-
 κότητος τῶν πρὸς ἀνάπτυξιν κλάδων, εἶναι συνάρτησις πλείστων παραγόν-
 των, ὡς τοῦ μεγέθους τῆς ἀγορᾶς (τὸ ὅποιον καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἀνάπτυ-
 ξιν μονάδων ἀρίστου μεγέθους), τῆς ὑπαρχούσης ὑποδομῆς (ἡ ὅποια ἐξαρτᾷ-
 ται ἐκ παραγόντων ἐκτὸς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχη
 ἐπιτευχθῆ πλήρης ἀνάπτυξις τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομιῶν, ἵνα καταστῆ δυ-
 νατὴ ἡ συνεργασία καὶ ἡ ὑποβοήθησις ὑπὸ τῆς ξένης ἐπιχειρηματικῆς πρω-
 τοβουλίας), τῶν ἐσωτερικῶν συνθηκῶν ἐκμεταλλεύσεως (ἔλλειψις ὀρθολογικῆς
 ὀργανώσεως) καὶ τῶν διαθεσίμων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων.

3. Καθορισθέντων τῶν βασικῶν ἀρχῶν τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς «ἀνοι-
 κτῆς» οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἦτοι τῶν κριτηρίων ἐπιλογῆς τῶν στόχων
 καὶ κατανομῆς τῶν ἐπενδύσεων κατὰ τομεῖς, καθίσταται ἤδη ἀναγκαία ἡ ἀνά-

νότητα ἐξωθήσασαν εἰς περαιτέρω πρόοδον. Βλέπε A. Hirschman, «The Strategy of
 Economic Development», New York, 1958 - P. Streeten «Unbalanced Growth»,
 εἰς Economic Papers N. S., Vol. XI, Ἰούνιος 1959.

38) Βλέπε παρ' ἡμῖν Ἐκθεσις τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς
 μετόχους αὐτῆς. Ἀθήναι, 1963.

λυσις τῆς ἐξωτερικῆς θέσεως τῶν ὑπαναπτύκτων οἰκονομιῶν καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπηρεάζεται αὕτη ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν παρουσιάζει τὰ ἐξῆς γενικὰ χαρακτηριστικά. Αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν συνίστανται ἐκ προϊόντων πρωτογενοῦς κυρίως παραγωγῆς. Τὰ ἐν λόγῳ ὁμως προϊόντα εἶναι χαμηλῆς καὶ φθινούσης εἰσοδηματικῆς ἐλαστικότητος ζητήσεως καὶ πλέον τούτου, ὠρισμένα τούτων (π.χ. διάφοροι ὕλαι), ὑποκαθίστανται διὰ προϊόντων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παραχθοῦν διὰ τεχνικῶν μέσων, λόγῳ τῆς προόδου τῆς τεχνικῆς. Αἱ εἰσαγωγαὶ τουναντίον καταναλωτικῶν ἀγαθῶν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν συνιστάμεναι ἐκ βιομηχανικῶν προϊόντων ἀνωτέρου ἐπιπέδου (superior goods), ἐμφανίζουν ὑψηλὴν εἰσοδηματικὴν ἐλαστικότητα ζητήσεως. Ἡ εἰσοδηματικὴ ἐλαστικότης τούτων, ἐξ ἄλλου, καθίσταται αὐξουσα λόγῳ τῆς ἐντόνου ἐπιδράσεως τοῦ μιμητικοῦ ἀποτελέσματος (demonstration effect). Τοιουτοτρόπως, αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἐμφανίζουν σαφῆ καὶ ἔντονον ἀνοδικὴν τάσιν, μὲ συνέπειαν τὴν δυσμενῆ διαμόρφωσιν τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τούτων. Αὕτη βεβαίως δύναται νὰ ἐπηρεασθῇ ἐκ τοῦ ἰσοζυγίου ὑπηρεσιῶν ἢ κινήσεως κεφαλαίων. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατέστη ἤδη σαφές ὅτι ἡ συνεχῆς αὐξησης τῶν εἰσαγωγῶν ἀγαθῶν ἀνωτέρου ἐπιπέδου εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, καθιστᾷ δυσχερεστέραν τὴν ἐξασφάλισιν πόρων πρὸς διεύρυνσιν τῆς συσσωρεύσεως κεφαλαίου.

4. Ἡ ἐφαρμογὴ προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν εἰσαγωγὴν μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μέγεθος τῆς χώρας δὲν ἐπιτρέπει «κλειστὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν» καὶ ἀπόδοσιν προτεραιότητος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βαρείας βιομηχανίας. Ἡ ἀνάγκη, ἐξ ἄλλου, ἐκπαιδεύσεως ἐγγχωρίου προσωπικοῦ ἀποτελεῖ ἕτερον παράγοντα δημιουργοῦντα συναλλαγματικὰς δαπάνας διὰ τὰς ἀναπτυσσομένας χώρας³⁹). Εἰς τὴν περίπτωσιν συνεπῶς «ἀνοικτῆς» οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, δεόν νὰ ἀναμένεται δυσχέρασις τῆς καταστάσεως τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτασις μόνον θὰ ἐπηρεασθῇ ἐκ τῆς ἐπιλεγείσης τεχνικῆς καὶ τῆς κατὰ κλάδους κατανομῆς τῶν ἐπενδύσεων.

Τὸ πρόβλημα, ἐν τούτοις, τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀναγκαίων ἐξωτερικῶν πόρων, καθίσταται δυσχερέστερον, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐγγχώριος ἀποταμίευσις (actual saving), δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν εἰς ἐγγχώριον νόμισμα δαπανῶν τοῦ προγράμματος οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμός, ὁ πραγματοποιούμενος πρὸς κάλυψιν τῶν ἐν λόγῳ δαπανῶν, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὕψος τού-

39) Συμβάσεις δι' ἐκπαιδευσιν ἐγγχωρίου προσωπικοῦ παρ' ἄλλοδαπῶν ἐταιρειῶν ἔχουν μέχρι σήμερον ὑπογράψει αἱ Ἰνδία, ἡ Ἰαπωνία, τὸ Πακιστάν, τὸ Πουέρτο-ΡΙκό κλπ. Βλέπε T. Rarson «Some reflections of the Institutional frame-work of Economic development», Jerusalem 1958. - E. Mason «Economic Planning in Underdevelopment Countries». New York, 1958.

των ⁽⁴⁰⁾ οὗτος ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀποτελεῖ συνέπειαν τῆς ἀδυναμίας πίεσεως τοῦ ἐπιπέδου καταναλώσεως ἢ διατηρήσεως τούτου ἀμεταβλήτου. Δέον ἐξ ἄλλου νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε συμμετοχὴ τῶν ἐξωτερικῶν πόρων εἰς τὴν προσπαθειαν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν δὲν ἦτο ἀξιοσημείωτος. Πέραν δὲ τούτου ἡ προσφυγὴ εἰς ἐξωτερικὸν δανεισμόν, καθίσταται συμφέρουσα μέχρις αὐστηρῶς καθωρισμένων ὀρίων. Πράγματι, ἡ διὰ τοῦ ἐν λόγω δανεισμοῦ διεύρυνσις τῆς παραγωγικῆς ἰκανότητος δέον νὰ εἶναι τοιαύτη ὥστε ὅταν θὰ ἐξωφλεῖται οὗτος, νὰ ἐξασφαλίζῃ τοὺς ἀναγκαίους συναλλαγματικούς πόρους ἵνα μὴ καταστῇ δυσμενεστέρα ἢ ἐξωτερικὴ θέσις τῆς χώρας καὶ ἡ προσπάθεια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ταύτης. Συνεπῶς, ἡ ἀνάγκη ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ ἐνδέχεται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κατανομὴν τῶν ἐπενδύσεων μεταξὺ τῶν τομέων παραγωγῆς ἀγαθῶν, ὑποκαθιστώντων εἰσαγωγὰς ἢ ἐξαγωγίμων τοιοῦτων. Ἡ ἐν λόγω κατανομὴ θὰ πραγματοποιηθῇ μὲ κριτήριον τὴν δι' αὐτῆς διευκόλυνσιν τῶν μελλοντικῶν ὑποχρεώσεων ἵνα μὴ καταστοῦν αὗται ἐμπόδιον συνεχίσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ⁽⁴¹⁾. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δυσχερειῶν τὰς ὁποίας συνεπάγεται ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς διὰ τὰς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας ὑποστηρίζεται ὅτι πρὸ τῆς προσφυγῆς εἰς τοῦτον αἱ ὑπαναπτυκτοὶ χώροι δέον νὰ ἔχουν ἐξαντλήσει τὰ περιθώρια τῆς δυνατικῆς ἀποταμιεύσεως ⁽⁴²⁾. Ἡ τοιαύτη ἐξ ἄλλου τοποθέτησις εὐρίσκει δικαίωσιν ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ εἰσαγομένου ἰδιωτικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαίου στρέφεται κυρίως εἰς Extractive Industries, αἱ ὁποῖαι πέραν τοῦ ὅτι δὲν ἱκανοποιοῦν ἐνδεχομένως τὸ κριτήριον τῆς μεγιστοποιήσεως τῆς ὀριακῆς κοινωνικῆς παραγωγικότητος, ἀφήνουν μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ἐξ αὐτῶν παραγομένου εἰσοδήματος εἰς τὴν χώραν εἰς τὴν ὁποῖαν λειτουργοῦν.

40) Τὸ ἀναγκαῖον ὕψος τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ θὰ καθορισθῇ, ἐκ τῆς ὀριακῆς ροπῆς πρὸς εἰσαγωγὰς ἐφ' ὅσον δὲν ἐπικρατοῦν συνθήκαι πλήρους ἀπασχολήσεως καὶ ἐκ τῆς ὀριακῆς ροπῆς πρὸ κατανάλωσιν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν—ὄπερ καὶ πιθανώτερον—ἡ ἀναπτυσσομένη οἰκονομία εὐρίσκεται εἰς πλήρη ἀπασχόλησιν.

41) Ἡ πρόκρισις τῆς ἀναπτύξεως τῶν κλάδων παραγωγῆς εἰσαγομένων προϊόντων, εἶναι σχετικῶς εὐκολωτέρα εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦν σημαντικὰς εἰσαγωγὰς ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἡ δυνατικὴ ἔκτασις τῆς ἀγορᾶς ἐξασφαλίζει τὴν ἀνάπτυξιν μονάδων ἀρίστου μεγέθους.

42) Πέραν τούτου ἡ μὴ καταβολὴ προσπαθείας πρὸς ἐξαντλησιν τῶν ὡς ἄνω περιθωρίων καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν προσφυγὴν εἰς ἐξωτερικὸν δανεισμόν ἐφ' ὅσον ἐπικρατοῦν καθαρῶς οἰκονομικὰ κριτήρια.